

Кримінальне право та кримінологія

УДК: 343.851

Лень Валентин Валентинович
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та
кримінології юридичного факультету
Національного гірничого університету
(Україна, Дніпропетровськ)

Шаніна Євгенія Григорівна
доцент, заслужений юрист України,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології юридичного факультету
Національного гірничого університету
(Україна, Дніпропетровськ)

ВИЯВЛЕННЯ ПРИЧИН І УМОВ, ЯКІ СПРИЯЛИ ВЧИНЕННЮ ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Анотація

У статті аналізується питання виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, механізм та проблеми їх реалізації.

Ключові слова: подання, причини і умови, посадова особа, злочин.

Актуальне, складне і багатоаспектне питання виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину на сьогодні передбачено у ст.23 чинного Кримінально – процесуального кодексу України, прийнятого 1960 р. (далі - КПК).

Вкрай важливе питання попередження злочинності, а саме виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину за різними аспектами у різні часи досліджували вітчизняні і зарубіжні вчені – правники з різних галузей права, як: В. Давиденко, М. Давиденко, А. Закалюк, В. Зеленецький, О. Кальман, Ю. Кані-

бер, В. Лень, О. Литвинов, Ф. Лопушанський, В. Назаров, О. Омельченко, Д. Письменний, О. Титаренко та інші.

У ст.23 КПК України передбачено, що при провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину.

У КПК України ст.23 -1 Подання органу дізнання, слідчого, прокурора в кримінальній справі, зазначається, орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши причини і

умови, що сприяли вчиненню злочину, вносять у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов.

Не пізніше як у місячний строк по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала подання.

У разі залишення посадовою особою подання без розгляду орган дізнання, слідчий чи прокурор зобов'язані вжити заходів, передбачених ст.ст.254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1, с.16-17].

Чи вживають відповідні посадові особи заходів передбачених ст.ст.254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення у разі, коли подання не розглядається? Вважаємо, не завжди.

Разом з тим, не виключаємо, що відповідні посадові особи (правоохоронних органів, судів) звітують, що протягом певного періоду (місяць, щоквартально, півроку, дев'ять місяців, рік) стільки-то подань направлено, розглянуто, усунуто тощо.

Отже, орган дізнання, слідчий, прокурор повинні виявити причини і умови, які сприяли вчиненню злочину згідно ст.23 КПК України і згідно ст.23-1 КПК України направити відповідне подання щодо їх усунення. Протягом місяця воно повинно бути розглянуте і відповідь повинна надійти його ініціатору.

Відповідно усунуті причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, розглянуті в колективі (щоб колектив розумів, аналізував, робив висновки, не допускав вчинення у подальшому таких або інших передбачених КК України злочинів, безпосередньо приймав участь у правовому вихованні) і саме такий стан в кінцевому рахунку буде сприяти зниженню злочинності в цілому у державі.

А чи відбувається цей механізм? Чи є ефективний кінцевий необхідний результат?

Сучасна слідча, прокурорська і судова практика в Україні свідчить – не завжди, а точніше рідко. Це підтверджує і багаторічний досвід служби у слідчих підрозділах МВС України на різних посадах одного з авторів цієї наукової праці. І це слід визнати. У переважній більшості тут панує формалізм. Хоча слід визнати, такий стан справ не є новим, так відбувалось і раніше. На жаль, так практика триває багато років (з періодичними покращеннями у певні часи нашої історії). Вірно визначено авторами монографії «...особами, які безпосередньо ведуть кримінально – про-

цесуальне провадження, поставлено два кримінологічні завдання. Перше пов'язано з виявленням причин і умов, які сприяли вчиненню злочину. Друге – із вжиттям заходів для усунення цих причин і умов» [2, с.8]. Приблизно так, зазначено у багатьох наукових працях вчених, які досліджують це питання.

Але де, у якій науковій, науково-практичній праці, методичних рекомендаціях вчений або практик дослідив це питання у аспекті - порахував час, витрати (прямі і непрямі). Якщо до цього питання підходити не формально, то це необхідно виявити причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, підготувати обґрунтоване подання і направити його відповідному адресату для усунення причин і умов. Доцільно це робити? Чи є бажаний, ефективний результат з, як правило, великими затратами (про них буде йти далі мова)?

Адресат знову ж таки неформально повинен розглянути його – усунути причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, а це не одноособово приймати рішення і давати відповідь. Як мінімум це слід зібрати трудовий колектив, а на це треба час (робочий, позаробочий, перерва, на дорогу), а як тоді, наприклад, вироблення продукції, будівництво моста, військові навчання тощо? У окремих випадках слід запросити (є необхідність) на це зібрання слідчого або прокурора для роз'яснення тих чи інших питань, положень, норм закону.

Як все це ув'язати з кількістю кримінальних справ у провадженні одного слідчого або слідчого відділення (відділу, управління) різних правоохоронних органів (МВС, СБУ, прокуратура, військова прокуратура, податкова міліція), а відповідно це район, місто, область. А скільки слідчих підрозділів по Україні? Скільки тисяч кримінальних справ? Мабуть це може призвести до колапсу. Ось одна із причин формалізму. І більшість відповідних посадових осіб роблять вигляд, що все нормально. Безумовно, якщо кримінальна справа не знаходиться на особовому контролі або резонансна.

Суддям, прокурорам, керівникам слідчих підрозділів достатньо, щоб у матеріалах кримінальної справи було подання (копія), що воно направлено адресату. Ніхто не вимагає, щоб у справі була відповідь по результатах розгляду подання. Не було б зайвим, щоб слідчий (у разі коли він не був присутній безпосередньо на розгляді подання щодо виявлення і усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину у колективі підприємства, організації, установи, представник якої

вчинив злочин передбачений Кримінальним кодексом України і відносно нього порушена кримінальна справа, і у даний час проходить досудове слідство) особисто переконався (бачив) у матеріалах розгляду, але останнє не є обов'язковим, і не передбачено законом. Більше того, подання не рідко взагалі не відправляється, а ставиться лише « липовий» вихідний номер та всім байдуже. Часто приходить формальна відповідь, відписка, тобто по суті подання ніхто не розглядає або відповідь (матеріали) взагалі не приходить, тобто ігнорується. Інколи трапляється так, що слідчий надиктовує по телефону відповідь представнику колективу, щоб останній його склав, і направив (передав) слідчому до матеріалів справи або сам слідчий складає та завіряє у відповідній установі, організації, підприємстві, тобто варіантів фальсифікації безліч. Припускаємо, що начальник органу дізнання, слідчого підрозділу, прокурор, суддя розуміють цей формалізм.

А проблема залишається і її слід вирішувати.

Отже, на сьогодні бракує розробленого простого, дієвого, ефективного механізму реального усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину.

А це в свою чергу, буде сприяти зменшенню рівня злочинності (певних видів, конкретних злочинів) у державі.

І останнє слово тут має бути, перш за все, за фахівцями у галузі кримінально-процесуального права, кримінології та кримінального права.

Не виключаємо, що вирішенню (реальному удосконаленню) цього питання буде сприяти прийнятий новий КПК України, якого так давно чекали і який найближчим часом введуть у дію.

Втім, слід визнати, що в одному з проєктів КПК України, взагалі не було передбачено кримінально – процесуальних норм із зазначених питань. Це важко коментувати.

Вочевидь, що питання виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину є одним з основних щодо попередження злочинності. Це ґрунтовно досліджено вітчизняними (і не тільки) вченими – правниками

протягом багатьох десятиріч в українських (і радянських, російських та інші.) наукових школах кримінології, кримінально – процесуального права й інші [3].

Відповідь на це питання слід шукати і у наукових працях вчених, які проводили ґрунтовні дослідження, у першу чергу, на рівні монографій і дисертацій, де розглядалось зазначене.

Так, наприклад, В. Зеленецький захистив у 1969 р. кандидатську дисертацію «Подання слідчого про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину». Підготував дві монографії: «Подання слідчого про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину» у 1969 р. та «Попередження злочинів слідчим» у 1975р.

Ф. Лопушанський у 1967 р. захистив кандидатську дисертацію «Участь громадськості у роботі слідчого по попередженню злочинів (на матеріалах УРСР)».

У 1979 р. він підготував монографію по дисертації і захистив докторську дисертацію «Теоретичні проблеми профілактики правопорушень, які здійснюються органами попереднього слідства».

У 2010 р. професор О. Кальман з колективом вчених підготував підручник «Проблеми протидії злочинності» в V розділі якого розглядається і питання щодо виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину та його усунення.

І у цих наукових, навчальних працях є відповіді, як позбутися формалізму, удосконалити ефективність механізму виявлення і усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину та попередити вчинення нового злочину. У них пропонуються профілактичні заходи серед населення.

Безумовно, є і інші наукові, науково – практичні, навчальні, навчально-методичні та методичні праці, в першу чергу вітчизняних науковців – правників, у яких досліджується й зазначені проблемні питання.

Слід навчитися рахувати державні і недержавні кошти у дослідженні і цього питання. Підходити до цього вдумливо. Вирішити, чи є сенс, необхідність готувати відповідне подання по усіх, або більшості вчинених злочинах.

Література:

1. Кримінально – процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 20 верес. 2009 р. – К.: Паливода А.В., 2009. – 200 с.

2. Кримінальна діяльність суб'єктів кримінального судочинства: монографія / за заг. ред. проф. Л. М. Давиденка. – Харків : Тимченко, 2011. – 214 с.

3. Лень В. В. Виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину: актуальність питання // *Materialy VIII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Europejska nauka XXI powieka» 07-15 maja 2012 roku.* - Prawo.: Przemysl. Nauka I studia, 2012. - С 52-55.

**ВЫЯВЛЕНИЕ ПРИЧИН И УСЛОВИЙ,
КОТОРЫЕ СПОСОБСТВОВАЛИ СОВЕРШЕНИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЯ:
ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ**

Аннотация

В статье анализируется вопрос выявления причин и условий, которые способствовали совершению преступления, механизм и проблемы их реализации.

Ключевые слова: представление, причины и условия, должностное лицо, преступление.